

Vplyv starnutia populácie na zamestnanosť a ekonomický rast

Marian Šaling

Dátum: 27.1.2016

Téma: Vplyv starnutia populácie na zamestnanosť a ekonomický rast

Autor: Marian Šaling

Napriek tomu, že starnutie obyvateľstva sa v súvislosti so Slovenskom zvyčajne spomína skôr v budúcom čase, jeho dôsledky možno pozorovať už v súčasnosti. V roku 2012 sa začal dlhodobý pokles počtu obyvateľov v produktívnom veku, tento vplyv sa však zatiaľ podarilo kompenzovať predlžovaním veku odchodu do dôchodku a klesajúcou mierou nezamestnanosti. V dlhodobom horizonte však preváži vplyv demografie, čo bude viesť k stagnujúcemu počtu zamestnaných. Na rozdiel od predchádzajúcich rokov sa tak slovenská ekonomika už nebude môcť viac spoliehať na pozitívny príspevok zamestnanosti, naopak pre zachovanie relatívne rýchleho ekonomického rastu bude nutné prijať nové opatrenia v oblasti trhu práce (zapojiť do práce čoraz ťažšie zamestnateľných nezamestnaných a neaktívnych), zvýšiť čistú migráciu (znížením počtu vystahovaných alebo zvýšením počtu prisťahovaných obyvateľov), zvýšiť prílev kapitálu alebo zlepšiť celkovú produktivitu (najmä cez inovácie a vzdelanie).

Aj napriek negatívne dopadu hospodárskej krízy a pomalšiemu oživeniu v Európe, sa slovenská ekonomika v posledných 15 rokoch reálne zväčšila o približne 75%. Kým silný rast HDP na zamestnanca vytvára priestor na zvyšovanie jeho životnej úrovne, z pohľadu verejných financií je dôležitý aj rast celej ekonomiky. Z tohto dôvodu je ekonomický rast často označovaný za jeden zo zdrojov konsolidácie rozpočtu a znižovania dlhu krajiny. To platí aj v kontexte očakávaných rastúcich výdavkov v penziách a zdravotníctve. Čím vyšší ekonomický rast budeme mať, tým ľahšie by Slovensko malo zvládnuť negatívne dôsledky demografických zmien v nadchádzajúcich desaťročiach.

Ako vzniká ekonomický rast ?

Pokiaľ abstrahujeme od cyklických výkyvov, ktoré ovplyvňujú HDP v krátkom a strednom období, výkonnosť ekonomiky závisí od toho, ako sa bude meniť počet pracujúcich (zamestnanosť, výrobný faktor práca), aký bude nárast investícií (výrobný faktor kapitál) a ako efektívne sa tieto dve zložky budú využívať na výrobu tovarov a poskytovanie služieb (tzv. total factor productivity alebo TFP). Kým pri použití štandardných predpokladov¹ je možné očakávať, že výrobný faktor kapitálu ako aj TFP budú slovenskému rastu pomáhať, výsledný príspevok výrobného faktora práce bude závisieť najmä od vývoja zamestnanosti². Tento komentár sa zameriava práve na poslednú uvedenú časť.

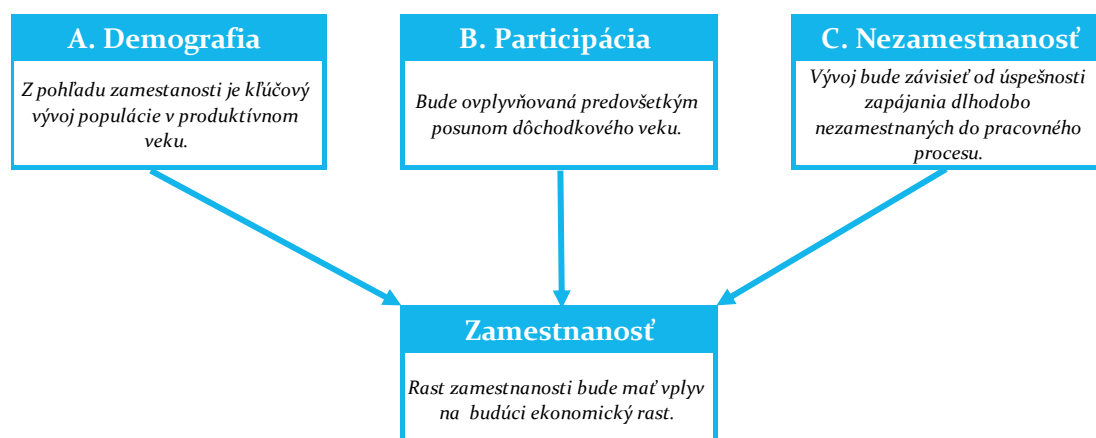
¹ Podľa projekcií AWG (Ageing Working Group) bude do roku 2030 priemerný príspevok k rastu HDP v prípade TFP 2,3% a v prípade kapitálu 0,7%.

² Vplyv zmeny priemerného počtu odpracovaných hodín by podľa predpokladov AWG mal byť marginálny.

I. Čo vplýva na zamestnanosť ?

Zamestnanosť je výsledkom kombinácie troch faktorov. V prvom rade je nutné poznať **počet ľudí v produktívnom veku (demografia), koľko z nich bude aktívnych na trhu práce (participácia) a ako sa ďalej bude vyvíjať nezamestnanosť**. Kým s prognózami participácie a nezamestnanosti sa spája väčšia miera neistoty, počet ľudí v produktívnom veku je možné na základe demografických prognóz predpovedať relatívne dobre.

A. Demografia

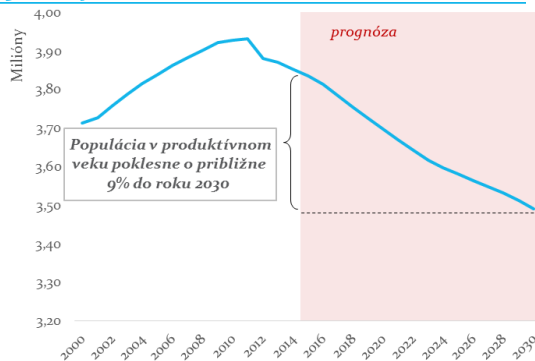
Z pohľadu tvorby HDP sú rozhodujúce tie vekové skupiny, ktoré môžu byť ekonomicky aktívne, tzv. populácia v produktívnom veku (*working-age population*). Podľa Eurostatu možno tak označiť ľudí, ktorí dovŕšili aspoň 15 rokov a zároveň nemajú viac ako 64 rokov. Rast takto definovanej populácie³ sa v roku 2011 zastavil⁴ (**Graf 1**) a od roku 2012 možno hovoriť o poklese slovenskej populácie v produktívnom veku.

Podľa demografických prognóz je nepriaznivý vývoj posledných štyroch rokov začiatkom dlhého obdobia, počas ktorého bude populácia prechádzajúca do poproduktívneho veku systematicky početnejšia ako mladšie vekové skupiny, ktoré by ju mali nahradzovať. Výsledný pokles populácie v produktívnom veku bude zároveň sprevádzaný aj nárastom počtu ľudí starších ako 65 rokov. Kým na Slovensku v roku 2014 pripadalo **na jedného seniora 5 ľudí** v produktívnom veku, v roku 2030 sa očakáva, že to budú už **len traja**. V Európskom kontexte ide pritom o jednu z najrýchlejších prebiehajúcich demografických zmien. Pre porovnanie, v rovnakom období sa v celej Európskej únii zníži počet ľudí v produktívnom veku pripadajúcich na jedného seniora **len približne o jedného človeka**, teda polovičným tempom v porovnaní so Slovenskom

³ V tomto komentári pracujeme s údajmi o populácii k 1. januáru daného roku.

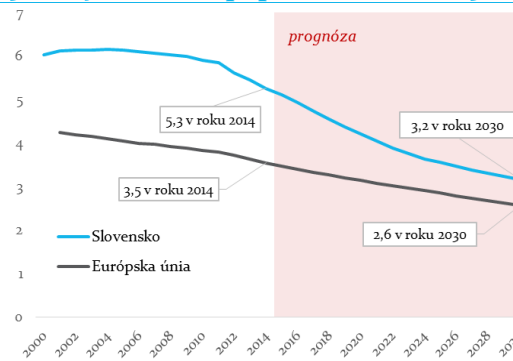
⁴ Štatistický pokles populácie v produktívnom veku v roku 2012 ovplyvnilo sčítanie obyvateľstva v roku 2011. Počet obyvateľstva v období medzi sčítaniami je vypočítaný na základe údajov o medziročných zmenách počtu obyvateľov a môže tak, pri zistení skutočnosti v roku sčítania, dôjsť k výraznejšiemu medziročnému poklesu. Táto úprava mala jednorazový charakter, v prípade poklesu populácie v produktívnom veku však ide o dlhodobý trend.

Graf 1: Populácia v produktívnom veku (15 až 64 rokov)

Zdroj: Infostat-VDC, prognóza autora

Graf 2: Podiel ľudí v produktívnom veku (15 až 64 rokov) na populácii vo veku 65+

Zdroj: Infostat-VDC, Eurostat, prognóza autora

Demografické projekcie sú založené na predpokladoch o budúcej **plodnosti, dĺžke života a čistej migrácii**⁵. V porovnaní s inými typmi prognóz patria demografické projekcie medzi tie najpresnejšie, nakoľko súčasná štruktúra populácie vo veľkej miere určuje štruktúru populácie aj o 30 rokov. Viac narodených detí a nižšia úmrtnosť môžu síce pomôcť zmierniť očakávaný pokles populácie v produktívnom veku, avšak podľa simulácií sa ani pri použití scenárov s optimistickými predpokladmi⁶ tento pokles už nepodarí zvrátiť. Najviac neistoty do projekcie vnáša vplyv migrácie.

B. Participácia

Klesajúci počet ľudí v produktívnom veku je možné čiastočne kompenzovať zapájaním väčšieho percenta populácie do pracovného trhu a to aj pri predpoklade, že celková miera nezamestnanosti zostane nezmenená. Inými slovami, ak si bude viac ľudí aktívne hľadať prácu, viac ľudí sa zamestná, aj v prípade ak sa úspešnosť nájdenia práce nezmení. Pre väčšinu vekových skupín však platí, že po roku 2000 bola ich miera participácie pomerne stabilná, výrazne sa menila len **v mladom veku a ku koncu kariéry**. **V prvom prípade** súvisí pokles participácie mladých ľudí s predlžovaním obdobia školskej dochádzky⁷ a neskoršieho zakladania rodiny, pričom je možné predpokladať, že tieto efekty majú svoje limity a v budúcnosti už participáciu ovplyvňovať výraznejšie nebudú.

Nárast participácie **v staršom veku** od roku 2000 bol spôsobený najmä legislatívnym predlžovaním veku odchodu do dôchodku. U žien bude do roku 2024 pokračovať intenzívnejší nárast participácie v dôsledku prechodného obdobia, počas ktorého bude ich dôchodkový vek

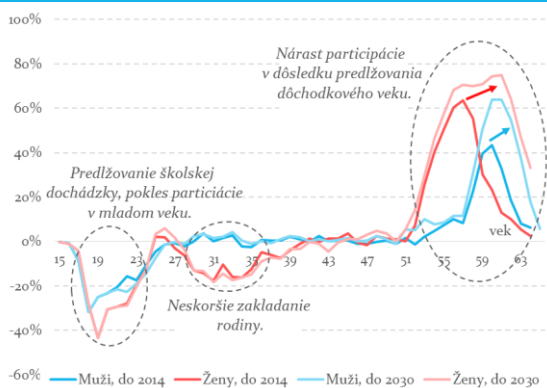
⁵ Prehľadné zhrnutie prognóz plodnosti, dĺžky života a čistej migrácie je možné nájsť v [Demografických infografikách RRZ](#).

⁶ Použili sme tri scenáre senzitivity: rýchlejší rast úhrnnej plodnosti ku 2,1 v roku 2060, rýchlejšie zvyšovanie strednej dĺžky života s nárastom o dva roky nad rámec základného scenára v roku 2060 a zvýšenie čistej migrácie o 10% v každej vekovej kohorte.

⁷ Ide predovšetkým o študentov vysokých škôl, kde počet študujúcich medzi rokmi 2000 a 2014 stúpol o 30%.

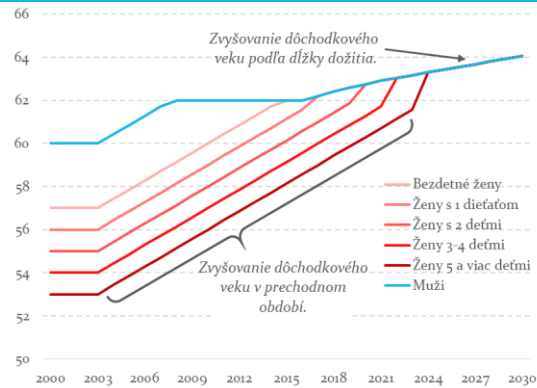
postupne dobiehať dôchodkový vek mužov. Po skončení prechodného obdobia sa bude spoločný dôchodkový vek zvyšovať v závislosti od vývoja priemernej dĺžky dožitia, čo pri dnešných predpokladoch⁸ znamená tempo približne 40-50 dní za rok. Na rozdiel od poklesu participácie mladších ročníkov je tak možné očakávať **trvalý efekt zvyšovania dôchodkového veku**⁹, ktorý bude mať **pozitívny** vplyv na počet ekonomicky aktívnych ľudí.

Graf 3: Zmena v participácii od roku 2000

Zdroj: ŠU SR, výpočty autora

Graf 4: Zmeny v dôch. veku od roku 2000

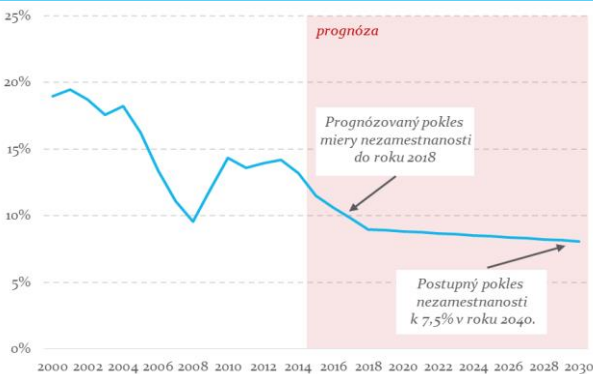

Zdroj: výpočty autora

C. Nezamestnanosť

Výrazne dokázu celkový počet zamestnaných ovplyvniť zmeny v miere nezamestnanosti. Práve budúci vývoj nezamestnanosti je však spojený s veľkou mierou neistoty. Kým na jednej strane je v strednodobom horizonte citlivý na priebeh hospodárskeho cyklu, znižovanie dlhodobej miery nezamestnanosti bude závisieť od správneho nastavenia a implementácie politík na trhu práce. Pri prognóze sme preto prebrali predpoklady vývoja nezamestnanosti do roku 2018 z Výboru pre Makroekonomické Prognózy (VpMP) a za týmto horizontom sme použili predpoklad Ageing Working Group, ktorý hovorí o lineárnom poklese miery nezamestnanosti na úroveň 7,3% v roku 2040¹⁰.

Graf 5: Miera nezamestnanosti

Zdroj: ŠU SR, AWG, MF SR, výpočty autora

⁸ Demografické projekcie založené na predpokladoch Infostat-VDC a Európskej komisie (EuroPOP2013).

⁹ V projekciách predpokladáme, že pravdepodobnosti odchodu z pracovného trhu sa posúvajú plne v súlade s posunom dôchodkového veku.

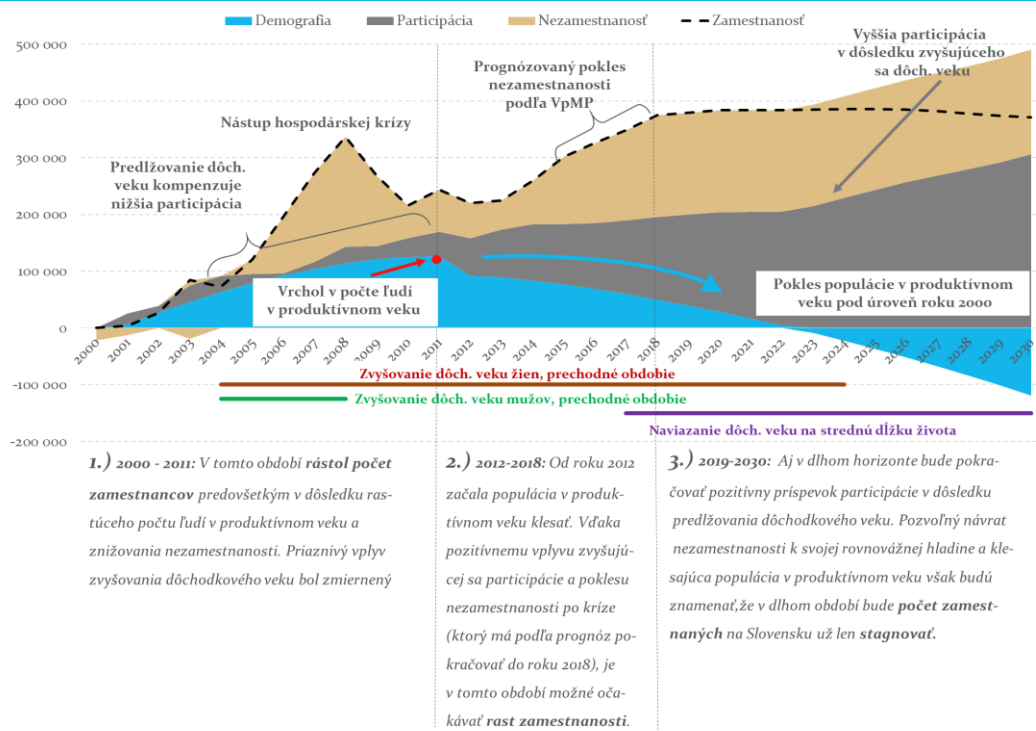
¹⁰ Alternatívny scenár vychádzajúci z predpokladov Ageing Working Group, v ktorom nezamestnanosť po roku 2018 postupne konverguje najprv k vyššej úrovni NAIRU okolo 11% s následným poklesom k úrovni 7,3% do roku 2040, výrazne vývoj zamestnanosti na dlhom horizonte nemení.

II. Výhľad zamestnanosti do roku 2030

Na časovom intervale ohraničenom rokmi 2000 a 2030 je pri pohľade na jednotlivé príspevky k zamestnanosti možné identifikovať 3 obdobia. Od roku 2000 **do roku 2011** zaznamenala zamestnanosť prudký rast, pričom pozitívne k nemu prispeli všetky zložky. Výrazný kladný príspevok z poklesu nezamestnanosti do roku 2008 bol sice z veľkej časti vymazaný hospodárskou krízou, v porovnaní s rokom 2000 však celkový vplyv nezamestnanosti zostal naďalej kladný. Participácia v tomto období rástla len mierne, keďže vplyv predlžovania dôchodkového veku čiastočne kompenzoval pokles participácie mladších vekových kohort. Od roku 2012 možno hovoriť o začiatku **druhého obdobia**, ktoré je charakterizované poklesom populácie v produktívnom veku. Zamestnanosť však z posledných dostupných údajov naďalej rastie v dôsledku priaznivého vývoja participácie a poklesu nezamestnanosti po hospodárskej kríze. Podľa makroekonomických prognóz bude pokles nezamestnanosti na strednom horizonte pokračovať, je tak možné očakávať aj pokračovanie rastu zamestnanosti. **V treťom období** sa však rast zamestnanosti zastaví.

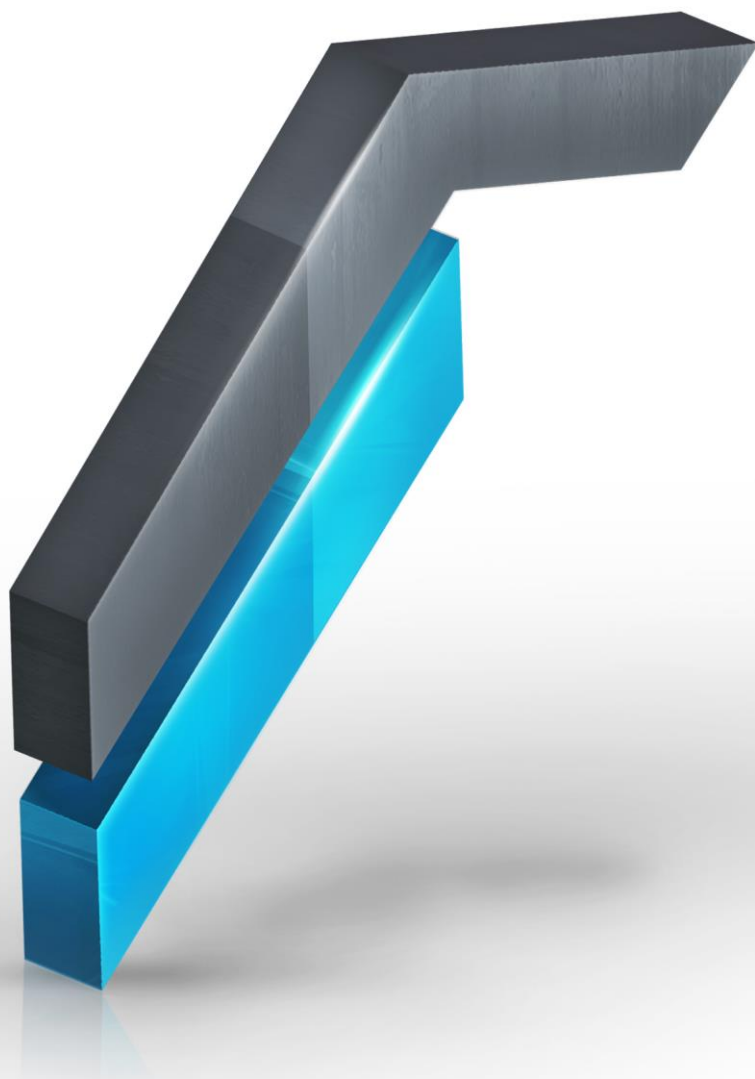
V blízkej budúcnosti tak nastane pre slovenskú ekonomiku nová situácia, keď limitujúcim faktorom vyššieho ekonomického rastu začne byť ponuková strana trhu práce. Významnou výzvou bude nájdenie spôsobu ako **zvýšiť počet pracovných síl**, či už prostredníctvom zapojenia väčšieho počtu dlhodobo nezamestnaných, neaktívnych (nad rámec prognóz) alebo zvýšenia čistej migrácie, alebo **zvýšiť celkovú produktivitu** v hospodárstve.

Graf 6: Kumulatívne príspevky¹¹ k zamestnanosti od roku 2000

Zdroj: ŠU SR, AWG, MF SR, výpočty autora

¹¹ Príspevok znázorňuje kumulatívnu zmenu v zamestnanosti voči scenáru, kde vekovo špecifické miery nezamestnanosti, participácie a demografické zloženie sú fixované na úrovni roku 2000.

© Kancelária Rady pre rozpočtovú zodpovednosť, 2016

Imricha Karvaša 1
Bratislava 1, 813 2f5
Slovenská republika

www.rozpoctovarada.sk

*Pri reprodukcii časti textu je potrebné uviesť okrem organizácie aj názov materiálu.
Text neprešiel jazykovou korektúrou.*